

N:o 2.

Ank. till Riksd. kansli den 6 mars 1897, kl. 2 e. m.

*Första Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 2 i
anledning af väckt motion om tillägg till § 15 mom. 2
i folkskolestadgan.*

Nedannämnda §§ i stadgan angående folkundervisningen i riket den 20 januari 1882 hafva denna lydelse:

§ 10. Skolrådet uppgöre för de under dess styrelse stående skolor förslag till reglemente, hvilket skall innehålla dels bestämmelser om skolväsendets allmänna anordning inom distriktet, lärotider samt rote- och klassindelning, dels nödiga föreskrifter om undervisning, ordning och tukt samt hvad mera till skolornas behöriga vård och förvaltning hör, dels ock för hvarje skola det hufvudsakliga af skolans läroplan.

Skolrådets förslag till reglemente skall, för att blifva gällande, af vederbörande domkapitel, efter folkskoleinspektörs hörande, pröfvas och godkännas.

På samma sätt behandlas förslag om ändring i det fastställda reglementet.

§ 15. 1. Skolrådet eger att efter samråd med kyrkostämma stadga de tider af året, de dagar i veckan och de timmar å dagen, då undervisning skall i skolorna meddelas.

2. Härvid bör iakttagas:

att den årliga lärotiden vid skolor, för hvilkas lärare skoldistrikt åtnjuter lönetillskott af allmänna medel, skall omfatta minst åtta kalendermånader;

att den dagliga lärotiden ej utsträckes i folkskola öfver sex och i småskola öfver fem timmar;

att mellan de särskilda lärotimmarne ett tjenligt afbrott i undervisningen eger rum; samt

att mellan förmiddagens och eftermiddagens lärotimmar lemnas en längre ledighet, hvilken, med hänsyn till förhållandena under olika årstider och på olika orter, bör utsträckas till en eller två timmar.

3. Hvarje dag börjas och slutas undervisningen med bön och sång.

I en inom Första Kammaren väckt motion (n:o 6), som blifvit till utskottet hänvisad, har herr friherre *C. Klingspor* föreslagit, att Riksdagen måtte hos Kongl. Maj:t anhålla att till 2 mom. af 15 § i stadgan angående folkundervisningen i riket måtte göras följande tillägg:

»Såvida ej skolråd och församlingen i samråd med inspektören finna det fördelaktigare att anordna undervisningen som förmiddagsläsning, i hvilket fall skolarbetet ej må utsträckas, i småskola öfver fyra och i folkskola öfver fem timmar dagligen samt med iakttagande i öfrigt af föreskrifna kortare afbrott mellan två på hvarandra följande lärotimmar, en ledighet af minst 20 minuter må lemnas efter de två eller tre första lärotimmarne.»

En motion i enahanda syfte väcktes vid 1889 års riksdag af herr A. Svensson i Bossgården inom Andra Kammaren, hvars första tillfälliga utskott i utlåtande n:o 3 (i samlagen n:o 7) hemställde, att Riksdagen ville besluta skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan, att Kongl. Maj:t täcktes meddela sådana bestämmelser, att skolrådet erhöles rätt att, efter inhemtande af vederbörande inspektörs yttrande, så anordna undervisningstiden, att undervisningen kunde fortgå utan det nu stadgade uppehållet af minst en timme mellan för- och eftermiddagsläsningen. Denna hemställan bifölls af Andra Kammaren med 86 röster mot 79; hvarefter

ärendet öfverlemnades till Första Kammaren, hvars första tillfälliga utskott i utlåtande n:o 2 (i samlingen n:o 8) hemställde, att Riksdagen ville besluta att i underdånig skrifvelse anhålla, det Kongl. Maj:t täcktes meddela sådana bestämmelser, att i skolor, der dagliga lärotiden icke öfverstege 5 timmar, denna tid kunde, i den ordning 10 § af gällande folkskolestadga föreskrefve, af vederbörande ordnas så, att undervisningen tillätes fortgå och afslutas utan något sådant afbrott af minst en timme, som nu funnes stadgadt mellan för- och eftermiddagsläsningen. I Första Kammaren blef emellertid utskottets hemställan utan votering afslagen.

Herr A. Svensson återupptog frågan vid 1890 års riksdag; och Andra Kammarens första tillfälliga utskott, till hvilket motionen hänvisades, hemställde i utlåtanden n:o 2 (i samlingen n:o 7), att Riksdagen ville besluta att i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes meddela sådana bestämmelser, att i skolor, der den dagliga undervisningstiden icke öfverstege 5 timmar, denna tid kunde, der församlingen å kyrkostämma derom uttalade önskan, i den ordning 10 § af folkskolestadgan föreskrefve, ordnas så, att undervisningen tillätes fortgå och afslutas utan något sådant afbrott af minst en timme, som funnes stadgadt mellan för- och eftermiddagsläsningen, dock under vilkor att en ledighet af minst 30 minuter lemnades efter de 2 eller 3 första lärotimmarne. Utskottets hemställan bifölls af Andra Kammaren med 110 röster mot 78; men inom Första Kammaren hemställde dess första tillfälliga utskott i utlåtande n:o 3 (i samlingen n:o 9) att Första Kammaren icke måtte biträda Andra Kammarens beslut, och denna hemställan bifölls af kammaren med 77 röster mot 28. Äfven vid denna Riksdag förföll således frågan.

Jemväl vid innevarande års riksdag har frågan blifvit förd på tal inom Andra Kammaren af herr *L. J. Jansson* i Djursätra, som i motion n:o 137 hemställer, att Riksdagen ville besluta att i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes meddela sådana bestämmelser, att i skolor, der den dagliga undervisningstiden icke öfverstiger 5 timmar, denna tid må, der församlingen å kyrkostämma derom uttalat önskan, kunna, i den ordning 10 § af folkskolestadgan föreskrifver, ordnas så, att undervisningen tillätes fortgå och afslutas utan något sådant afbrott af minst en timme, som nu finnes stadgadt mellan för- och eftermiddags-

läsningen, dock under vilkor, att en ledighet af minst 30 minuter lemnas efter de två eller tre första lärotimmarne.

Herr friherre *Klingspor* har i sin motion, till hvilken utskottet tillåter sig hänvisa, hufvudsakligen anfört följande. Med erinran, att barnets uppfostran icke bör tillhöra skolan utan hemmet och att en duglig arbetare tidigt och som barn måste börja att öfva blick och omdöme samt förvärfva erforderlig grad af fasthet, kraft, uthållighet och arbetsförstånd, funne motionären för såväl barnen och hemmet som deras gemensamma förhållande till skolan lyckligast, då i skolan hvarannandagsläsning (såsom ofta på landet) vore regel samt läsetiden fem timmar, t. ex. emellan 8 f. m. och 1 e. m. med vanlig 10 minuters rast mellan hvarje timme samt kl. 11 f. m. ett något längre uppehåll. Vid en sådan anordning, som af folkskolestadgan hindrades, uppstode nära samverkan emellan hem och skola, hvilken af veckans sex arbetsdagar endast toge tre halfva dagar, så att nio halfva arbetsdagar lemnades till vederqvickelse i det fria eller uppfriskande kroppsarbeten. Derigenom erhöles barnen tillfälle att dagligen i hemmen syssla med och öfva sig i sådana af mera handgripligt-praktisk natur varande arbeten och bestyr, för hvilka de redan vid en ganska tidig ålder hade både lust och förmåga; hvaremot under nuvarande förhållanden skolan, som underläte att befatta sig med utbildningen af barnens praktiska anlag, genom en oklok anordning af det dagliga skolarbetet beröfvade dem tillfälle och möjlighet till en sådan utbildning, men åter genom erbjudande åt barnen af tillfällen att i obunden frihet flocka sig tillsammans medförde ett de dagliga skolledigheternas vaga-bondlif.

Vid de tillfällen då frågan förut varit föremål för behandling inom Riksdagen har, utöfver de af motionären anförda skäl, till stöd för förändringen anförts åtskilliga grunder. Så har det erinrats, att folkskoleväsendet icke bör stelt formas i en för alla skolor lika form, utan att det å olika orter må kunna jemkas efter olika förhållanden. Lärotidens begränsning till endast förmiddagsläsning medförde för barnen de fördelar, att de kunde hinna hem före mörkrets inbrott, att de i hemmet erhöles middag af varm och lagad mat samt att de erhöles tillfälle att genom deltagande i förefallande arbeten utbilda sina arbetsanlag. Äfven läraren erhöles bättre tid till förberedelse för lektionerna och till vederqvickelse. Det anfördes till och med, att barnen funno den långa tiden mellan för-

och eftermiddagsläsningen — under hvilken tid de utan sysselsättning måste stanna vid skolan — tråkig. Undantagsvis hade Kongl. Maj:t medgifvit en sådan anordning, som motionen afsåge, men det syntes icke lämpligt att Kongl. Maj:t skulle i hvarje särskildt fall besväras med en sådan framställning. Att den ifrågasatta anordningen under en längre följd af år varit genomförd inom Stockholms stads folkskolor visade att densamma kunde genomföras utan men för lärare eller lärjungar.

I afgifven embetsberättelse för åren 1887—1892 meddelar en folkskoleinspektör inom Skara stift, att vid 35 folk- och 39 småskolor inom hans distrikt undervisningen med 20 minuters rast mellan tredje och fjärde timmen pågått i folkskolan från kl. 8 f. m. till 1 e. m. eller från kl. 9 f. m. till 2 e. m. och i småskolan från kl. 8 f. m. till 12 mid-dagen eller från kl. 9 f. m. till 1 e. m., att denna undervisningstid varit särdeles omtyckt såväl af föräldrar, skolråd och lärare som af lärjungar samt att den både för undervisningen och framför allt beträffande skol-gången gifvit ett öfverraskande godt resultat, utan att någon öfver-ansträngning hvarken för lärare eller lärjungar försports. Trots de anförda goda resultaten hade han dock ansett sig nödgad anmoda skoldistriktet att ändra undervisningstiden till öfverensstämmelse med folkskolestadgans föreskrifter.

Emot förslaget har åter blifvit invändt, att Kongl. Maj:t i särskilda fall, då afsevärda skäl förelegat, medgifvit den ifrågasatta anordningen, samt att ett sådant medgifvande fortfarande måste uppställas såsom vilkor för densamma. Förändringen af folkskolestadgan komme att medföra den skilnad, att, då nu starka skäl fordrades för bifall till läsningens ordnande såsom endast förmiddagsläsning, framdeles afsevärda skäl måste anföras af domkapitlet för att neka godkänna ett sådant ordnande. I allmänhet vore förslaget alldeles icke lämpligt. Fem timmars undervisning utan annat afbrott än kortare raster vore alldeles för ansträngande ej mindre för läraren, hvilken deraf uttröttades, än äfven för barnen, hvilka kroppsligen och andligen uttröttades, icke med behörig uppmärksamhet kunde följa undervisningen och för lång tid lemnades utan annan föda än möjligen en smörgås.

Utförligt hafva skälen mot förslaget blifvit sammanfattade i ett den 6 december 1895 afgifvet betänkande och förslag till ordnande af undervisningen i vissa städer. Komiterade, som föreslagit, att efter tre, högst fyra lärotimmar, i hvilket sistnämnda fall minst en timme skulle användas till undervisning i slöjd eller gymnastik, skulle lemnas en längre

ledighet, hvilken borde utsträckas till helst två men minst en timme, hafva till stöd därför yttrat:

»Vidkommande slutligen den föreslagna bestämmelsen om helst två men minst en timmes ledighet efter tre eller högst fyra lärotimmar, anse komiterade, att barnens helse tager skada, om de sysselsättas med intellektuellt arbete längre tid än tre timmar, utan att derefter erhålla tillbörlig hvila. Derför hafva ock komiterade föreslagit, att efter tre timmars intellektuellt arbete ett längre uppehåll skall göras. Detta bör i vanliga fall utsträckas till minst två timmar, om derunder någorlunda tillfyllestgörande hvila skall kunna vinnas. Men då det stundom, åtminstone under någon viss tid, kan vara förenadt med svårighet att få utrymme för ett så långt uppehåll, hafva komiterade ansett sig böra förorda, att ifrågavarande uppehåll må kunna inskränkas något, men under inga omständigheter mera än till en timme. Äfven med en sådan inskränkning af hvilotiden kan det vara svårt eller till och med omöjligt att bereda vederbörlig tid åt alla skolans klasser under de dagens timmar, som lämpligen kunna användas till arbete i skolan. Derför hafva komiterade föreslagit, att i nödfall den ofvan omtalade längre hvilan måtte få åtnjutas först efter fyra timmars arbete, men att i sådant fall barnen skola under en af dessa fyra timmar sysselsättas med slöjd eller gymnastik. Det intellektuella arbetet före den föreslagna hvilotiden af helst två timmar men i hvarje fall minst en timme bör nemligen, enligt komiterades förmenande, aldrig utsträckas längre än till tre timmar eller 150 minuter, då hvarje lästimme beräknas till högst 50 minuter.»

»Man torde visserligen mot komiterades mening invända, att erfarenheten visar, att barn flera år sysselsatts med intellektuellt arbete fem timmar efter hvarandra med 30 minuters afbrott efter andra samt en fritid af tio minuter efter första, tredje och fjärde timmen, utan att man kunnat förmärka, att de deraf lidit något men för sin helse, men komiterade hålla före, att det ännu är outredt, huruvida icke denna, enligt komiterades uppfattning, både från sanitär och pedagogisk synpunkt olämpliga arbetstid bidrager till att alstra den klenhet hos den uppväxande ungdomen, hvaröfver man ofta klagat. Vid sådant förhållande är det, synes det komiterade, skolans pligt att såvidt möjligt undvika en arbetsordning, om hvilken det minst sagdt är tvifvelaktigt, huruvida den icke är ungdomen till skada.»

»Komiterade anse sig hafva så mycket större skäl att hålla fast vid sin åsigt, att barnen böra få åtnjuta minst en timmes hvila efter tre

timmars intellektuellt arbete, som de äro öfvertygade derom, att barnen ej förmå att längre tid följa undervisningen med tillbörlig hurtighet, noggrann uppmärksamhet och lefvande intresse. Äfven i detta hänseende säger man, att erfarenheten gifver ett annat vittnesbörd. Vid närmare undersökning visar det sig dock, enligt komiterades förmenande, att den åberopade erfarenheten är mera skenbar än verklig. Fäster man nemligen uppmärksamheten vid hvarje enskildt barn i en klass, skall man lätt kunna öfvertyga sig om, att det ej förmår att med full uppmärksamhet följa undervisningen under längre tid än tre efter hvarandra följande timmar. Ju längre den utan större uppehåll afbrutna lärotiden är, dess flera blifva de barn, som under arbetet taga en behöflig, vid ej få tillfällen nödvändig hvila. Här har man en af anledningarne till att undervisningen ofta ej medför det resultat, som man kunde förvänta af den skicklighet och ihärdighet, hvarmed den ofta bedrifves. Häri ligger ock en af orsakerna dertill, att lärarens arbete ej sällan blifver så mödosamt och enformigt. Han nödgas nemligen mycket flera gånger gå igenom samma sak, för att den nödtorftigt måtte fattas af åtminstone flertalet barn, än han skulle behöfva göra, om alla barnen förmådde följa undervisningen med full kraft.»

»Härjemte vilja komiterade framhålla, att den åsigten mer än en gång uttalats, att ej heller lärarne förmå att handhafva undervisningen under fem timmar efter hvarandra med tillbörlig kraft, och att åtskilliga lärares helsa blifvit i förtid bruten genom en olämplig arbetstid.»

»Visserligen hafva lärare på möten mer än en gång förordat, att skolarbetet bör fortgå fem timmar efter hvarandra utan längre uppehåll än en half timme, men detta har ej kunnat öfvertyga komiterade om lämpligheten af en sådan anordning, ty dels hylla åtskilliga lärare en motsatt åsigt och stödja sig dervid, äfven de, på erfarenheten, dels torde lärarne i denna fråga ej vara alldeles opartiska, och dels har den hygieniska vetenskapen och läkares erfarenhet kommit till en annan uppfattning. Det har ock visat sig, att en och annan lärare, som ej kunnat förneka olägenheterna af skolarbetets fortgående under fem timmar efter hvarandra utan något längre afbrott, velat komma ifrån svårigheterna genom att förkorta den dagliga lästiden med en och annan timme. Med anledning häraf anse sig komiterade böra fästa uppmärksamheten på vådan af att låta den dagliga arbetstiden i folkskolan med dess stora klasser blifva allt för kort. Undervisningen kommer då lätt att förlora det lugn och den sans, som äro nödvändiga, för att den skall

blifva rätt fruktbringande. I stället kommer den att urarta till ett jagande framåt, som måste hafva till följd ytliga, lätt glömda insigter. Dessutom kommer ej att finnas tid till att tillbörligt inöfva det lärda, hvilket särdeles i folkskolan är af så utomordentlig vikt.»

»Enligt komiterades förmenande böra i de större städerna barnen i småskolan arbeta fyra och i folkskolan fem timmar om dagen, hvartill bör läggas erforderlig tid för gymnastiska öfningar.»

»Komiterade vilja här slutligen framhålla det betänkliga uti att sysselsätta ungdomen snart sagdt hela dagen med arbete inom hus. Om barnen skola arbeta i skolan hela förmiddagarne och om eftermiddagarne sysselsättas i gymnastiklokaler, slöjdsalar och arbetsstugor samt till sist i hemmen med läsning, kunna de svårigen få tid till vederqvickelse och hvila, till rörelse i fria luften och stärkande lekar. Man uppfostrar icke ett kraftigt, lefnadsfriskt och sedligt slägte genom att öfveranstränga de unga med arbete och genom att beröfva dem tillfälle att härda sig genom kroppsrörelse och för deras ålder passande lekar. Komiterade förmena, att både hem och skola böra sörja för, att arbete och hvila, stillasittande och rörelse tillbörligt omvexla.»

En skiljaktig mening uttalades dock af en komiténs ledamot, folkskoleinspektören C. G. Bergman, som anförde, att så kallad förmiddagsläsning såväl i Stockholm som äfven på åtskilliga ställen å landsbygden under längre eller kortare tid varit införd utan att missnöje med en sådan anordning försports, samt att sjunde nordiska skolmötet, vid hvilket frågan om förmiddagsläsning behandlades, uttalade sig för en sådan anordning af undervisningen, hvarvid särskildt de talare, som användt såväl förmiddagsläsning som förmiddags- och eftermiddagsläsning, sade sig föredraga den förra. I följd häraf föreslog herr Bergman, att då s. k. förmiddagsläsning användes, denna icke finge utsträckas i folkskolan utöfver fyra och en half timmar samt i småskolan icke utöfver tre och en half timmar dagligen, tid för morgonbön deri inberäknad, hvarvid dock iakttoges, att en längre frukostrast på minst trettio minuter gäfves efter den andra eller, i folkskolan, senast efter den tredje lektionen.

Då utskottet nu går att för egen del yttra sig i frågan, tvekar utskottet ej att såsom sin mening uttala, att folkskolestadgan bör så

mycket som möjligt lämpa sig för de olika och vexlande behofven inom de särskilda kommunerna, samt att, derest en sådan anordning, som motionen afser, på sina ställen finnes önskvärd och ändamålsenlig, den må kunna genomföras utan inhemtande af Kongl. Maj:ts bifall för hvarje fall. För den ifrågasatta anordningen talar enligt utskottets mening, att vid densamma barnen kunna hemvända tidigare, före mörkrets inbrott, att de i hemmen kunna erhålla varm och lagad mat till middagen, då denna eljest måste bestå i den kalla mat, de hemifrån medföra, att de mera blifva under hemmens inseende samt framför allt att de erhålla bättre tillfälle att deltaga i förefallande arbeten och dertill utbilda kropp, handlag och uppmärksamhet. Derest den dagliga lärotiden inskränkes i folkskolan till fem och i småskolan till fyra timmar samt afbrytes vid ett tillfälle af ett uppehåll å trettio minuter och eljest af de föreskrifna uppehållen mellan de särskilda lärotimmarne, föreställer sig utskottet att denna läsordning icke skall verka skadligt hvarken å barnen, hvilka vinna förut angifna fördelar, eller å lärarne, som erhålla större rådighet öfver sin tid. Härför hemtar utskottet stöd i den erfarenhet som vunnits såväl i Stockholms folkskolor som i skolor inom andra landsändar. För de uttalade farhågorna, att den så kallade förmiddagsläsningen skulle för barnens helsa, undervisningens ändamålsenliga bedrivande och lärarnes krafter finnas menlig, synas giltiga skäl ej föreligga.

Utskottet, som således vill förorda en framställning i motionens syfte, är dock tveksamt, huruvida förmiddagsläsningen, som med framgång torde kunna genomföras i de skolor, der läsningen pågår fem eller sex dagar i veckan, må kunna, utan att lärokursen obehörigen afknappas, tillämpas i de fall, der skolgången är inskränkt till tre dagar i veckan. Denna tvekan kan dock dess mindre utgöra något hinder att tillstyrka den ifrågasatta förändringen som skolans reglemente alltid skall efter folkskoleinspektörs hörande pröfvas af domkapitlet, hvilket icke lär underlåta tillse, att folkskolestadgans föreskrifter om lärokurser iakttagas; och får utskottet alltså hemställa,

att Första Kammaren ville för sin del besluta att Riksdagen må i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla, att Kongl. Maj:t täcktes meddela sådana bestämmelser, att i folkskolor, der den dagliga undervisningstiden icke öfverstiger fem timmar, och i småskolor, der den dagliga undervisningstiden icke öfverstiger fyra timmar,

denna tid må, der församlingen å kyrkostämma derom uttalar önskan, kunna i den ordning § 10 i folkskolestadgan föreskrifver, fördelas så, att undervisningen tillåtes fortgå och avslutas utan något sådant afbrott af minst en timme, som finnes stadgadt mellan för- och eftermiddagsläsningen, dock under vilkor, att en ledighet af minst 30 minuter lemnas efter de två eller tre första lärotimmarne.

Stockholm den 3 mars 1897.

På utskottets vägnar:

ROBERT DICKSON.